

temeljnih propusta u analizi i načinu pisanja, ostaje bitno zaklinuta u vidu ozbiljnog i konstruktivnog „filozofijskog pristupa“ animalističkoj perspektivi. Za početak, autor dislocirano pristupa fenomenu životinjske svijesti, odnosno, ne kontekstuirajući svijest kao temeljni animalistički i filozofski koncept, te ne objašnjava *zašto* je uopće pitanje životinjske svijesti relevantno za filozofsku raspravu te kako oduzimanje ili pridavanje ove kategorije utječe na naš odnos sa životinjama. Osim toga, neozbiljno je i bitno pojednostavljeno tumačenje i zahvaćanje svijesti, te fundamentalne i kompleksne ontološke kategorije, kao puku presliku životinjskog ponašanja čime autor na zagonetan način izjednačava mentalno stanje, ekspresije, emocije i govor tijela sa sviješću. Filozofsko objašnjenje svijesti, kao fizičke i duhovne supstance svojevrsna je antinomija, logički paradoks koji je znanstvenicima neshvatljiv, te još i danas ostaje neuhvatljiva i ezoterična kategorija. Zbog toga upućena kritika uključuje i autorov izostanak konceptualne preciznosti u analizi, odnosno propust da koncepte poput inteligencije, svijesti i samosvijesti, jezika i emocija definira na jasan način i dovede ih u konzistentnu i logičnu vezu. Nadalje, sama filozofičnost pristupa u knjizi je upitna, budući da je autor ponajviše usmjeren na raskrinkavanje „filozofskih enigma“ i ‘zabetoniran’ u davanju konačnih odgovora, umjesto da problematizira vlastito očište i čitatelja ostavlja s pitanjima čija je svrha aktivno, kreativno i samostalno promišljanje problema te stvaranje osvježenih, kritičkih stavova. U tehničkom smislu, iako je knjiga na prvi pogled lako čitljiva, nedostaje joj logičnost i strukturiranost u razvoju misli, te je prisutan osjećaj nedovršenosti i ne-

potpunosti pojedinih poglavlja. Još jedna problematična dimenzija koja proturječi filozofijskom pristupu knjige jest autorov način pisanja koji obiluje subjektivnim stavovima i prvim licem jedine, a prilikom obraćanja čitatelju nerijetko se koristi indikativom s prinudnim tonom što odaje dojam autorova proznog egoizma.

Za kraj, iako „Razumijemo li životinje“, filozofsko djelo Larsa Svendsena u sadržajno-tehničkom smislu ima određenih nedostataka i filozofijsko-dijalektičkih propusta, jednostavni jezik pisanja omogućuje svojevrsnu otvorenost djela što daje priliku i ne-akademskoj publici da se upozna s ovom tematikom.

Mia Felic

Dragomir Sundać i Marko Šundov
EKOLOŠKO-SOCIJALNO-TRŽIŠNA
EKONOMIJA

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci,
Rijeka, 2019., 293 str.

Ekonomске кризе у данашњем глобализираном свијету захваћају све земље од најбогатих па све до најсиромашњих земаља, а утјецaji тих криза на друштво, okoliš i naravno na gospodarstvo veliki su i svaki put iznova iziskuju propitkivanje trenutnog ekonomskog sustava. Živimo u umreženom svijetu gdje se pomaci u svjetskoj ekonomiji odražavaju na ekonomsko stanje nacionalnih gospodarstava. S obzirom na to da se gospodarstvo Republike Hrvatske uvelike bazira na uslužnim djelatnostima, a proizvodni kapaciteti u prethodnih 20 godina de-industrijalizacijom su značajno smanjeni, promjene i ekonomske

krize u svjetskoj ekonomiji vrlo lako mogu imati veoma negativne učinke, uslijed osjetljivosti ovakvog ekonomskog sustava i nedostatka jasne ekonomske strategije. Autori Sundać i Šundov smatraju da je potrebna promjena u ekonomskom planu i strategiji prema drugačijem sustavu te kao alternativu zagovaraju, a i detaljno opisuju i obrazlažu uz modele i simulacije, ekološko-socijalno-tržišnu ekonomiju. Jedan od glavnih ciljeva knjige je propitivati te kritizirati trenutni neoliberalni kapitalistički tip ekonomije i potaknuti raspravu o postojanju drugačijih razvojnih oblika ekonomije poput navedenog oblika ekološko-socijalno-tržišne ekonomije.

U prvom poglavlju knjige poetski nazvanom „Ekonomija smisla“, autori kritiziraju trenutni ekonomski sustav neoliberalnog kapitalizma kojem je glavni i jedini cilj gospodarski rast te u njemu ekonomija ima primat nad društvom i okolišem u njihovom međudnosu. U ovakvom sustavu autori tvrde da unatoč ekonomskom rastu, posljedica su društveni i okolišni problemi koji s vremenom krenu negativno utjecati na sam ekonomski rast. Sukladno tome autori predstavljaju postojanje tri postojeća gospodarska modela s različitim stupnjem utjecaja države na tržište: državni kapitalizam, eko-socijalno tržišno gospodarstvo te neoliberalni kapitalizam. Ekološko-socijalno-tržišna ekonomija zauzima mjesto u sredini u sklopu koje je uravnotežen odnos tržišta i države. Konačno, ono što predlaže gospodarski model ekološko-socijalno-tržišne ekonomije je balans između ekonomije, društva i okoliša – odnosno kreiranje ekonomije smisla u kojoj svrha pojedinca nije reducirana isključivo na materijalna dobra.

Pojmovi održivog razvoja i održivosti uvo-

de se u drugom poglavlju ove knjige te ti koncepti sačinjavaju temeljnu nit daljnje argumentacije autora o važnosti uključivanja „varijable“ okoliša u ekonomskim strategijama i modelima. U poglavlju se opisuje način na koji ekologija determinira ekonomiju u kontekstu bogatih zemalja koje investiranjem u čiste tehnologije, štednjom energije te zaštitom životne sredine u konačnici imaju manje troškove te i dalje ostvaruju rast. Kako bi se postigla ekonomska, a posljedično i okolišna održivost, u razradi se uvodi termin „proizvodnje bez ostatka“ koja zagovara promjenu iz standardnog linearnog industrijskog sustava koji iz sirovina dobiva proizvod, nusproizvod i otpad. Sustav kojeg treba implementirati je cikličan jer iz sirovina generirani otpad prestaje biti samo otpad i postaje energija, sirovina i proces. Nadalje u poglavlju se obrađuje i tema društveno odgovornog poslovanja (DOP) kojem je glavna odrednica integriranje brige za okoliš i društvo u sustave donošenja odluka unutar samih tvrtki. Utjecaj DOP-a je višestruk u nastojanju nacionalnih gospodarstava da budu na putu prema održivosti te je vidljiv i u ekonomskom razvoju lokalne zajednice, regije te doprinosu ciljevima sporazuma EU o održivom razvoju i visoko konkurentnoj, socijalnoj tržišnoj ekonomiji.

U trećem poglavlju autori iznova adresiraju probleme s kojima se suočava Hrvatska u sferi ekonomije zbog nedostatka jasnog plana i strategije ekonomskog rasta i razvoja. Uz navedeno, autori ističu kako su ekonomski problemi u Hrvatskoj uvelike proizašli iz nagle deindustrijalizacije koja je pogurala sve više ljudi prema radu u uslužnim djelatnostima. Preveliko oslanjanje na rad u uslužnim djelatnostima

rezultira u velikoj razini nesigurnosti zbog ovisnosti o kretanju globalnog tržišta i nedostatku fleksibilnosti takvog ekonomskog sustava. Nadalje u poglavlju autori prikazuju konstrukcije održivih nacionalnih gospodarskih modela te zagovaraju dinamički i *bifunkcionalni*¹ model za Hrvatsku kako bi se adresirali navedeni problemi, povećala razina prilagodbe promjenama na svjetskom tržištu te smanjio jaz između bogatih i siromašnih (str. 47). Ovakav model zahtijeva kreiranje gospodarske strategije orijentirane na izvoz, proizvodnju te obrazovanje dok je prethodna gospodarska strategija u Hrvatskoj pratila uvozno-trgovinsko-bankarski trend. Unatoč negativnoj i blijedoj slici Hrvatske ekonomije i njene ekonomske strategije, autori optimistično gledaju na deindustrijalizaciju kao velik potencijal da novonastale proizvodne industrije budu društveno orijentirane, odgovorne, uravnotežene te održive.

Četvrto poglavlje ove knjige ukazuje na ključne promjene koje donosi ekološko-socijalno-tržišna ekonomija na polju stvaranja dodane vrijednosti. Ta promjena se vidi u kreativnosti i inovativnosti pojedinca, odnosno u prijelazu s materijalnih na nematerijalne čimbenike u gospodarstvu te povećanju utjecaja i važnosti intelektualnog kapitala u globalnim ekonomskim kretanjima. Nadalje, ekološko-socijalno-tržišni ekonomski model nastoji ujednačiti odnose između okoliša, društva te ekonomije na način da ni jedan od navedena tri elementa (ni njihov rast) ne smije imati primat jedan nad drugim. Na ovaj način, autori

smatraju da ekonomski sustav neće ukinuti „tržišnu utakmicu“ već će sprječavanjem eksplozivnog ekonomskog rasta, odnosno, ujednačavanjem brzine rasta i razvoja sva tri elementa, osigurati održivost ekonomskog sustava, povećanje kupovne moći pojedinca te očuvanje okoliša za buduće generacije. Implementiranje novog modela tržišne ekonomije za rezultat ima stvaranje novog srednjeg sloja (str. 141) u kojem pojedinca, odnosno potrošača, opisuju kao ekonomski snažnijeg, ekološki osvještenijeg te društveno educiranijeg.

Ključni čimbenik ekološko-socijalno-tržišne ekonomije je intelektualni kapital te je upravo to tema petog poglavlja. U sklopu ovog poglavlja, autori uspoređuju stari ekonomski sustav kojeg će zamijeniti ekonomija znanja, odnosno prikazuju razlike između njih u aspektima proizvodnje, distribucije, strategije, planiranja, ustroja poduzeća te mnogim drugima. Svrha ovoga je ukazati kako je uvođenje znanja, kreativnosti i fleksibilnosti u formi intelektualnog kapitala transformiralo gospodarstvo i industrijsku proizvodnju u svim njenim aspektima. Važno je istaknuti kako je ekonomija znanja, odnosno intelektualni kapital, dovela današnji svijet u situaciju zbog koje autori i pišu ovu knjigu te predlažu model koji aktivno uključuje okoliš u ekonomske modele i strategije. Bez obzira na to, autori zadržavaju optimizam da je trenutni sustav, takozvani korporacijski kapitalizam, tek prva razina ekonomije znanja te da će ona s vremenom nadrasti i iznjedriti nositelje koji će u sebi „ujedinjavati tri velike ljudske osobine: pravednost, humanost, moć pomoću kojih će se suzbiti siromaštvo, povećati sveopći životni standard te riješiti svjetske humanitarne krize“ (str. 184).

¹ Bifunkcionalni gospodarski model determinira aktivnosti koje za cilj imaju dvostruko djelovanje, kako prema eksternim (globalnim) procesima, tako i prema internim (nacionalnim) procesima

Šesto poglavlje prikazuje rezultate istraživanja na podacima za Hrvatsku u vremenskom periodu od 2007. do 2013. unutar proizvodnog, uslužnog te proizvodno-uslužnog sektora. U sklopu poglavlja, autori prikazuju modele te tri simulacijska scenarija za svaki od modela. Modeli koje su analizirali koristeći scenarije su se fokusirali na proizvodni sektor kroz granu industrije, (Model A), uslužni sektor kroz granu trgovine (Model B), proizvodno-uslužni sektor kroz granu, odnosno povezanost, industrije i trgovine (Model C) te konačno proizvodno uslužni sektor kroz granu informacija i komunikacija (Model E). Kao rezultat ovog istraživanja, autori su potvrdili da bi sve do sada navedene paradigme o ekološko-socijalno-tržišnom gospodarstvu vrlo povoljno utjecale na gospodarski i društveni rast i razvoj.

U zadnjem se poglavlju autori direktno osvrću na budućnost te iznose važnost i odgovornost svih sudionika u ekonomskom procesu kako bi se mogla ostvariti ekonomska održivost. Autori se zalažu za svojevrсни zaokret prema ekološko-socijalno-tržišnom ekonomskom modelu zbog neodrživosti trenutnog dominantnog ekonomskog sustava. Iznova naglašavaju važnost stvaranja i definiranja novog srednjeg sloja, ključne uloge pojedinca koji je ujedno i potrošač, ulagač, radnik i građanin koji povezuje stupove održivosti – okoliš, društvo i ekonomiju te važnost kreativnosti i inovativnosti (intelektualnog kapitala) u suvremenim gospodarstvima (str. 266). Bitan moment koji autori ističu je problematika ekonomskih nejednakosti koji itekako vrijedi iznijeti kada se vodi bilo kakva rasprava o sadašnjem ekonomskom sustavu. „Sadašnja gospodarska zbilja stvara

sve veći ekonomski jaz (bogatiji postaju još bogatiji i sve ih je manje, a siromašni još siromašniji i sve ih je više)“ (str. 42). Iako na više mjesta ukazuju probleme koje ekonomski rast uzrokuje na području društva i okoliša, autori ni u jednom trenutku nisu u modelima, jednadžbama i simulacijama napustili paradigmu ekonomskog rasta. Odnosno, nisu prikazali kakav bi efekt na društvo i okoliš imala ekonomija koja ne raste, nego se planski smanjuje i mijenja svoj fokus kako bi bila društveno i okolišno, a ne samo ekonomski, održiva.

Nadalje, doprinos autora je u onome što i sami ističu, a to je da svrha knjige nije dati konkretnu ekonomsku strategiju koja se može implementirati odmah, već je bit u raspravi koja će proizaći iz ove knjige koja, bar u nekoj mjeri, propituje trenutni ekonomski sustav i predlaže alternativu. Ta alternativa predlaže put prema uravnoteženju odnosa ekonomskog, društvenog i ekološkog rasta i razvoja, a nju treba postići kroz zadržavanje sustava tržišnog posredovanja, ali da se sva ekonomska aktivnost podvrgne kriterijima ekološkog i socijalnog sadržaja (str. 276). Iako autori na više mjesta u knjizi ističu važnost okoliša, pa tako i u citatu s kraja knjige, problematičnim smatram vrlo površan prikaz okoliša i ekologije kao i izostanak jasnog elaboriranja koji su to točno kriteriji ekološkog i socijalnog sadržaja kojima se ekonomska aktivnost mora podvrgnuti. Nastavno na to, okoliš i ekologija su se vrlo često prikazivali isključivo kao instrumenti kojim moderne korporacije (i države) mogu nastaviti akumulirati kapital i ostvarivati ekonomski rast suočeni s novim regulativama. Točnije rečeno, dijelovi knjige čine se više kao napatci korporacijama i državama koje još uvijek eksploatiraju prirod-

na bogatstva radi ostvarenja profita, nego kritička analiza međusobnog utjecaja ekonomskog rasta i okoliša i prijedlog alternative kojom bi se zaustavilo uništavanje prirodnih resursa. Konačno, smatram da se radi o detaljnom pristupu autora simulacijama ekonomskih modela i poticanju rasprave u ekonomskoj znanosti, ali bitno je istaknuti kako su neke od navedenih tema nedostatno razrađene. Posvećenost stilu i pedantnosti pri tehničkoj izradi teksta (korektura i lektura) nažalost je izostala te i na to ukazujem autorima za neka buduća izdanja.

Vladimir Ivanović

**Greta Thunberg, Svante Thunberg,
Beata Ernman i Malena Ernman
NAŠA KUĆA U PLAMENU. Naša
borba protiv klimatskih promjena
Egmont, Zagreb, 2019., 304 str.**

Greta Thunberg je 17-godišnja svjetski poznata i internacionalno priznata švedska ekološka aktivistica. Njen put prema ekološkom aktivizmu je bio koliko postepen toliko i nagli. S ciljem za prvenstveno ekološkom promjenom, ali možda nesvjesna lavine koju će njeni postupci i odbijanje ignoriranja stvarnosti donijeti u svijet, u kolovozu 2018. je krenula sa štrajkom ispred švedskog parlamenta u Stockholmu. Jednom tjedno je odlučila sjediti ispred velike važne zgrade s ručno izrađenim natpisom i to se ubrzo pretvorilo u cijeli pokret „Fridays for Future“ ili „School Strike for Climate“ – današnji simbol ekološkog aktivizma općenito, a pogotovo kada su u pitanju mladi. Greta je odrasla u kreativ-

noj i izražajno bogatoj obitelji. Njen djed Olof, a zatim i otac Svante Thunberg, poznati su glumci. Njena majka Malena je uspješna operna pjevačica i članica švedske Kraljevske glazbene akademije. Odrasla u četveročlanjoj obitelji sa svojim roditeljima i mlađom sestrom Beatom, Greta je rano počela izražavati svoje emocije, no ne na uobičajen način. Ovo nije samo priča o Greti i njenom aktivizmu: ovo je priča o obitelji Thunberg i svim problemima s kojima se susretala prije i za vrijeme početka ovog globalnog pokreta. „Naša kuća je u plamenu“ kroz narativ majke Malene govori o sveobuhvatnoj situaciji plamena i u njihovom domu, mjestu gdje bismo se svi trebali osjećati najsigurnije. Kada bi danas netko rekao da ne zna tko je Greta, to bi bilo isto kao da kaže da ne zna tko je Malala Yousafzai ili pak 50-ih godina prošlog stoljeća Rosa Parks. Sve one su svojim nazgled malenim činom neposluha na legitimne i legalne vrste zakonskih nepravdi i životnih nelogičnosti utjecale na stotine, tisuće i milijune drugih. Drugih koji su dijelili njihovo mišljenje u tišini ili onih koji o tome nikada nisu razmišljali. A možda i onih koji jednostavno nisu posvećivali tome dovoljno pažnje. Jer zašto i bi kada se o tome gotovo uopće nije pričalo? Ako i jest, koliko u usporedbi sa svim drugim svakodnevnim informacijama koje dopiru do nas i koje su kratkotrajnije, ali nas njima zatrpavaju? Naš planet kakvog poznamo zbog našeg utjecaja ima rok trajanja i baš zato bismo trebali više razmišljati i razgovarati upravo o stvarima koje imaju najdugoročnije i kritičnije posljedice za prirodu, te na kraju krajeva i za nas koji živimo u njoj, htjeli mi to ili ne. Gretini govori izazivaju lavine reakcija, od kojih je najpoznatiji onaj 2008. godine na konferenciji